

Bogusław Andrysewicz

Ekspozycja Muzeum Niepodległości "Generał Bór-Komorowski i jego żołnierze w akcji «Burza»"

Niepodległość i Pamięć 2/3 (4), 279-283

1995

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Bogusław Andrysewicz

Ekspozycja Muzeum Niepodległości "Generał Bór-Komorowski i jego żołnierze w akcji «Burza»"

Półwiecze zbrojnego czynu Armii Krajowej 1944 roku pod kryptonimem "Burza", łącznie z Powstaniem Warszawskim jako ostatnim wielkim zrywem na rzecz niepodległości, suwerenności i nienaruszalności granic państwa polskiego, stało się inspiracją do przygotowania okolicznościowej ekspozycji.

50-lecie tych dramatycznych wydarzeń, zbiegło się w czasie ze sprowadzeniem do kraju prochów śp. generała Tadeusza Bora-Komorowskiego, dowódcy Armii Krajowej (1943-1944), ostatniego Naczelnego Wodza Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie, dowódcy, który wydał rozkaz tak o podjęciu akcji zbrojnej "Burza" w momencie wkraczania Armii Sowieckiej na polskie terytorium, jak i rozkaz o wszczęciu powstania w Warszawie.

Dzięki udostępnieniu cennych zbiorów londyńskich rodziny Komorowskich przez syna generała, Adama, wypracowano koncepcję połączenia trzech wątków tematycznych (Tadeusz Komorowski - życie, działalność i czyny, akcja "Burza", Powstanie Warszawskie) w jednej ekspozycji pod wspólnym tytułem "Generał Bór-Komorowski i jego żołnierze w akcji «Burza»".

W wątku biograficznym skupiono się głównie na postaci Tadeusza Komorowskiego. Ukazujemy, jak stosunkowo mało znany porucznik kawalerii z Kresów wyniesiony został przez bieg wydarzeń do najwyższych godności w Wojsku Polskim - dowódcy Armii Krajowej i Naczelnego Wodza Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie.

Tadeusz Komorowski urodził się w rodzinie ziemiańskiej o tradycjach powstańczych 1 czerwca 1895 roku w majątku Chorobrow w powiecie brzeżańskim. W 1913 roku ukończył VIII Gimnazjum we Lwowie. Następnie uczęszczał do Akademii Wojskowej w Wiedniu, którą ukończył w 1915 roku, uzyskując stopień podporucznika kawalerii.

Ten okres życia Tadeusza Komorowskiego dokumentujemy unikalnymi fotografiami i dokumentami, m.in. dokumentem szlachectwa herbu "Korczak", prezentowanym w Polsce po 1945 roku po raz pierwszy.

Od listopada 1918 roku por. T. Komorowski służył w Wojsku Polskim. Jako dowódca szwadronu karabinów maszynowych uczestniczył w odsieczy Lwowa. Brał udział w wal-

kach polsko-sowieckich na Wołyniu, a następnie w wyprawie kijowskiej. W największej bitwie kawaleryjskiej 1920 roku pod Komarowem rtm. Tadeusz Komorowski dowodził 12 pułkiem ułanów Podolskich. W bitwie tej został ranny. Za czyny wojenne 1919-1920 rtm. T. Komorowski został trzykrotnie odznaczony Krzyżem Walecznych oraz srebrnym orderem *Virtuti Militari*.

Prezentując pamiątki rodzinne państwa Komorowskich - fotografie, oznaczenia pułkowe, ordery i odznaczenia, pokazujemy tym samym piękne tradycje polskiej kawalerii, do której zwłaszcza starsze pokolenie i dziś jeszcze ma stosunek ciepły i sentymentalny.

Prowadząc widza wystawy po kolejnych szczeblach kawaleryjskiej kariery Tadeusza Komorowskiego przybliżamy równocześnie przepiękne widoki polskiego Podola - równiny, skaliste wzgórza, łąny zbóż, sady i winnice, a także zamczyska stojące na straży wschodnich rubieży Rzeczypospolitej. Tadeusz Komorowski służył mianowicie od 1921 roku w 9 Pułku Ułanów, który stacjonował w Żółkwi, następnie w Czortkowie i Trembowli. Po zawarciu związku małżeńskiego w 1930 roku z Ireną Lamezan-Salins płk Tadeusz Komorowski stał się również panem na włościach w Świrzu.

Prezentowane są po raz pierwszy akwarele malowane przez Irenę Komorowską, które przybliżają nam tak postać generała Roberta Lamezan-Salins, ojca Ireny, jak i ich rodową posiadłość - zamek w Świrzu na Podolu.

Bardzo interesujące są pamiątki rodzinne, ukazujące Tadeusza Komorowskiego jako wybitnego sportowca. W składzie polskiej ekipy jeździeckiej startował on w olimpiadzie paryskiej w 1924 roku i na innych zawodach międzynarodowych zdobywając wiele prestiżowych nagród. Był szefem polskiej ekipy jeździeckiej na olimpiadzie berlińskiej 1936, na której Polacy zdobyli srebrny medal. Wśród prezentowanych zdjęć olimpijskich znajdują się i te, za pomocą których gestapo w latach wojny identyfikowało generała "Bora" jako Dowódcę Armii Krajowej.

W wojnie obronnej 1939 roku płk Tadeusz Komorowski mianowany został dowódcą odcinka osłony Wisły od Góry Kalwarii do Dębłina. Działał w składzie Armii "Lublin" gen. Tadeusza Piskora, a następnie Grupy Opcyjnej Kawalerii gen. Władysława Andersa. Stał na wystawie przejawiają się brawurowe szarże polskich kawalerzystów w 1939 roku.

Po klęsce wrześniowej płk T. Komorowski podjął pracę konspiracyjną pod pseudonimem "Korczak". W latach 1940-1941 kierował Komendą Obszaru Południowego ZWZ. Ze starszeństwem z 3 maja 1940 roku awansowany na stopień generała brygady. Jednocześnie od 1940 był zastępcą Komendanta Głównego ZWZ, zaś w latach 1941-1943 także komendantem Obszaru Zachodniego ZWZ-AK, obejmującego Poznańskie i Pomorze, a więc obszary wcielone bezpośrednio do Rzeszy.

Ten okres działalności gen. Tadeusza Komorowskiego egzemplikują fotografie czołowych przywódców podziemia, dokumenty, mapy i wykresy z podziałem ziem polskich na okupację niemiecką i sowiecką. Eksponowany jest pistolet maszynowy "Sten" produkcji konspiracyjnej i inne elementy uzbrojenia Armii Krajowej.

Po aresztowaniu gen. Stefana Roweckiego "Grota" Naczelny Wódz 17 lipca 1943 roku mianował Dowódcą AK generała "Bora"-Komorowskiego. Siły zbrojne w kraju liczyły w tym okresie ponad 350 tysięcy żołnierzy. Generałowi "Borowi" przyszło w udziale kierowa-

nie Armią Krajową w najtrudniejszym okresie jej działalności, na styku ogromnych frontów sowieckiego i niemieckiego, w decydującym okresie II wojny światowej.

20 listopada 1943 gen. "Bór" podpisał rozkaz nr 1300/III, określający cele i zadania Armii Krajowej w momencie wkraczania Armii Sowieckiej na terytorium państwa polskiego, który opatrzony został kryptonimem "Burza". Z założenia miała to być krótkotrwała demonstracja zbrojna na rzecz suwerenności i nienaruszalności wschodnich granic państwa polskiego. Od początku 1944 roku oddziały AK przystąpiły do realizacji akcji "Burza". Nastąpiła dekonspiracja AK ze wszystkimi wynikającymi stąd konsekwencjami. Jako pierwszy podjął walkę Okręg Wołyński mobilizując do tego celu 27 Wołyńską Dywizję Piechoty Armii Krajowej.

Ta dywizja najbardziej wstąpiła się w akcji "Burza", stąd też nieprzypadkowo eksponowana jest na wystawie najbardziej wszechstronnie.

Staraniem Okręgu Wołyńskiego Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej zgromadzono fotografie, dokumenty i pamiątki dokumentujące walki 27 WDP AK od stycznia do sierpnia 1944 na Wołyniu i Lubelszczyźnie. Do szczególnie cennych należy zaliczyć oryginalny porządek oddziału "Klin" por. "Zająca" (Z. Górki-Grabowskiego), który wyniesiony został z pola walki nad Prypecią w rejonie Dywina. Prezentowane są urny z ziemią pobraną z cmentarzy 27 WDP AK na Wołyniu: Bielin, Binduga, Rymacze, Zasmyki, na których spoczywają żołnierze polegli w akcji "Burza". Znalazła się tu także przepiękna replika sztandaru 27 Wołyńskiej Dywizji Piechoty AK z wizerunkiem Matki Boskiej Łaczytowskiej w otoczeniu herbów miast wołyńskich: Łucka, Włodzimierza Wołyńskiego, Równego i Kowla.

Prezentowane są mapy, wykresy i literatura ilustrująca dramatyczne dzieje 27 WDP AK, z najbardziej reprezentatywnym dziełem, monografią Józefa Turowskiego *Požoga*, PWN, Warszawa 1990.

Równie dramatyczny przebieg miała akcja "Burza" na Wileńszczyźnie. Udało się nam jedynie zaprezentować płaszcz motocyklisty typu brytyjskiego - żołnierza 3 Brygady Wileńskiej "Szczerbca", uczestnika operacji "Ostra Brama", który przechował do czasów współczesnych pan Stanisław Soszyński z Warszawy.

Po negatywnych doświadczeniach "Burzy" na Wołyniu i Wileńszczyźnie akcja "Burza" we Lwowie trwała stosunkowo krótko od 22 do 28 lipca 1944. W tej części wystawy eksponowana jest unikalna odezwa Komendy AK Obszaru Południowo-Wschodniego, która plakatowana była na ulicach Lwowa 22-27 lipca 1944. Interesujące są mało znane fotografie z przebiegu "Burzy" we Lwowie: warta Kedywu przed budynkiem Politechniki Lwowskiej, patrol AK na ulicach Lwowa, napełnianie granatów produkcji powstańczej (sidolówek) na terenie Akademii Weterynaryjnej we Lwowie.

Akcja "Burza" na terenie okupacji niemieckiej trwała do rozwiązania Armii Krajowej, tj. do 19 stycznia 1945 roku. Nie przypadkowo też końcowe sekwencje tej części wystawy poświęcone są "Burzy" na Podhalu, a przygotował je por. Jacek Puszyński "Wiarus" z Nowego Targu.

Zgromadzono interesujące fotografie, plany i szkice wojskowe z przebiegu akcji "Most" w Skawcach 30 grudnia 1944, a także akcji "Więzienie" w Zakopanem (uwolnienie 42

więźniów oczekujących na wykonanie wyroku śmierci). Prezentowane są klucze ze zdobytego więzienia oraz oryginalna księga więźniów zakopiańskiego więzienia gestapo. Te obiekty w Warszawie eksponowane są po raz pierwszy.

Sekwencję poświęconą Powstaniu Warszawskiemu otwiera plakat E. Burke i M. Jurgielewicza *Do broni w szeregach AK!*, wykonany w Warszawie 1 sierpnia 1944.

Ze zbiorów rodzinnych państwa Komorowskich eksponowane są pamiątki osobiste gen. "Bora": opaska powstańcza, pierścionek srebrny z orłem, portfel osobisty. Naukowo poznawcza wydaje się korespondencja między panią Ireną Rybotycką a rodziną Komorowskich w sprawie znaku PW (Polski Walczącej).

Do szczególnie cennych obiektów eksponowanych po raz pierwszy należy zaliczyć radiostację sztabu powstańczego gen. Antoniego Chruściela "Montera", który dowodził akcją powstańczą. Eksponujemy wiele interesujących zdjęć wykonanych osobiście przez oficera ochrony sztabu powstańczego, Stefana Bałuka.

Po kapitulacji Powstania Warszawskiego gen. "Bór" 4 października 1944 roku udał się do niewoli niemieckiej.

Z tego okresu eksponowane są po raz pierwszy: naszywka "Poland" z munduru generała, naszyjnik jeniecki z oflagu 78, ryngraf wykonany w oflagu i ofiarowany generałowi na imieniny.

5 maja 1945 roku gen. T. Komorowski uwolniony został z niewoli niemieckiej i 12 maja przybył do Londynu, gdzie objął obowiązki Naczelnego Wodza (na podstawie nominacji z 30 września 1944 roku).

Z tego trudnego okresu działalności gen. Bora-Komorowskiego prezentujemy: portret Naczelnego Wodza namalowany przez Halinę Karską, mundur generalski Naczelnego Wodza wzoru brytyjskiego, zdobyczny kordzik oficerski niemieckiej marynarki wojennej z Wilhelmshaven - dar 1 Dywizji Pancerniej dla Naczelnego Wodza. Prezentowane są także trzy pierwsze wydania książki gen. T. Bora-Komorowskiego *Armia podziemna* w językach polskim, angielskim i hiszpańskim, wraz z planem Powstania Warszawskiego wykonanym osobiście przez gen. Bora.

Interesujące i nieznanne w Polsce są fotografie z londyńskiej działalności gen. Bora: wizytacje 9 Pułku Ułanów Małopolskich (macierzystej jednostki Tadeusza Komorowskiego), 4 Dywizji Piechoty, 16 Samodzielnej Brygady Pancerniej "Smok". Prezentujemy cenne pamiątki rodzinne: fotografie z pierwszych Świąt Bożego Narodzenia w 1945 roku w Anglii, gdzie dotarła P. Irena Komorowska wraz z synami Adamem i Jerzym, portret syna Adasia namalowany przez Irenę Komorowską w Anglii, ładownica na naboje i futerał do strzelby uszyte osobiście przez generała.

Dnia 1 sierpnia 1966 roku gen T. Bór-Komorowski ustanowił krzyż Armii Krajowej dla upamiętnienia bohaterskich czynów Armii Krajowej. Był to ostatni akt Jego heroicznego życia. Zmarł nagle 24 sierpnia 1966 roku w hrabstwie Buckingham.

Prezentowane są dokumenty, ordery i odznaczenia wojskowe i cywilne Tadeusza Komorowskiego:

1. Krzyż *Virtuti Militari* II klasy, nr 22
2. Krzyż *Virtuti Militari* IV klasy, nr 33

3. Krzyż *Virtuti Militari* V klasy
4. *Polonia Restituta* III klasy
5. Krzyż Komandorski amerykańskiego orderu "Legion of Merit"
6. Krzyż *Walecznych*, nadanie 1
7. Krzyż *Walecznych*, nadanie 2
8. Krzyż *Walecznych*, nadanie 3
9. Krzyż Armii Krajowej, nr 1
10. Amerykański medal wojskowy Jeffersona
11. Jugosłowiański order królewski "Memoriam 1941-1945"

Tę interesującą eksponatowo, bogatą w treści ekspozycję zamykają: maska pośmiertna gen. Tadeusza Bora-Komorowskiego wykonana w Londynie w 1966 oraz urna, w której przewieziono prochy gen. T. Bora-Komorowskiego i Jego Małżonki do kraju w 1994 roku.

Na pięknej urnie owalnej zwieńczonej Krzyżem Armii Krajowej wyryto napis:

"ś. p. generał dywizji Tadeusz Bór-Komorowski

1.6.1895 - 24.8.1966

Dowódca Armii Krajowej

Naczelnny Wódz Polskich Sił Zbrojnych"

Znak Polski walczącej pośrodku urny

"Irena Lamezan-Salins Tadeuszowa Komorowska

14.5.1905 - 22.10. 1968

Żołnierz Armii Krajowej"

***

"Prochy zostały przewiezione z Londynu w 1994 w 50-tą rocznicę Powstania Warszawskiego i pochowane wśród poległych żołnierzy AK na Powązkach"